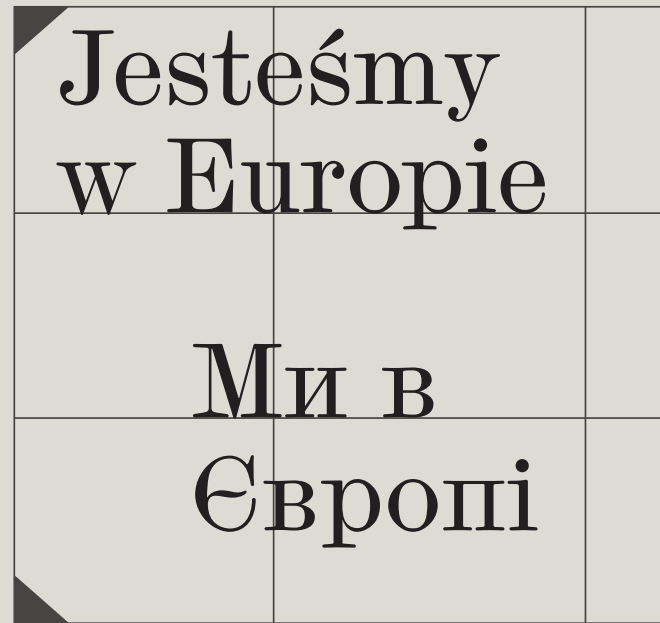

УКРАЇНА В СЕРЦІ ІВАНА ПАВЛА II

додатковий
матеріал до виставки
„Ми в Європі”

автор: Гжегож Поляк
– заступник директора
Мт 5,14 | Музей Івана Павла II
та Примаса Вишинського

Не було в історії людини, яка настільки наполегливо та послідовно, як папа Іван Павло II, нагадувала б світові про існування українського народу, його національну ідентичність та історичну тяглість, що сягає часів хрещення Київської Русі в 988 році.

Він робив це всупереч наративам СРСР, які сьогодні повторює російська пропаганда. Незважаючи на загрозу з боку радянської влади, бив на сполох на світовій арені з приводу переслідувань християн та нагадував про право на існування Української греко-католицької церкви, ліквідованої Сталіном на львівському соборі 1946 року.

Від початку понтифікату папи-поляка Україна займала надзвичайно вагомe місце в його душпастирській діяльності, а також, можна сміливо сказати, у його серці. Він нагадував про існування українців як окремої нації, послідовно захищав право на існування Греко-католицької церкви, яка мала величезне значення для розвитку національної свідомості українців. Достатньо згадати дві постаті: о. Михайла Вербицького, композитора національного гімну Ще не вмерла Україна, та Митрополита й Архієпископа Львівського Андрея Шептицького, духовного провідника народу, нині кандидата до проголошення блаженним.

Підтримка «замовчуваної» Церкви

Папа зробив цілу низку жестів, аби нагадати світові про існування греко-католиків. Під час другого паломництва на батьківщину, у червні 1983 року, в умовах «воєнного стану» в Польщі, викликаючи здивування свого ватиканського оточення та порушуючи програму візиту, Іван Павло II відвідав греко-католицький монастир Оо. Василіян у Варшаві, єдиний офіційно чинний у країнах «східного блоку». Пізніше він згадував: «Своєю присутністю я тоді хотів віддати свою велику шану не лише ордену Оо. Василіян, але і всій замовчуваній Греко-католицькій церкві».

Свідченням наполегливості Івана Павла II в обороні правди про Україну є знайдена в 2019 р. д-р Анджеєм Граєвським стенограма секретного засідання Головної ради Єпископату Польщі, що відбулося 5 червня 1979 р., за участю Івана Павла II. Із цього документу виникає, що Папа, попри позицію значної частини Римської курії, не мав наміру приносити Греко-католицьку церкву в жертву на вівтар «єкуменізму», навпаки, хотів морально підтримати українців, що знаходилися під радянським ярмом.

Тут слід пояснити, що в діалозі з Православною церквою, особливо Московським патріархатом, питання Греко-католицької церкви, що бере свій початок з Берестейської унії 1596 р., завжди було конфліктним. Представники Апостольського Престолу, які в процесі єкуменічного діалогу демонстрували більш угодницьку лінію стосовно Москви, дотримувались капітуляційних позицій щодо застережень Московського патріархату та ніколи не виступали на захист прав греко-католиків. Тому прямо сенсаційно звучать фрагменти протоколу зустрічі в польському санктуарії на Ясній Горі, в яких Папа дистанціюється від ватиканського осередку з питань єдності християн та захищає право Української греко-католицької церкви на суб'єктність та існування.

Іван Павло II у найвужчому колі найбільш довірених дев'ятьох польських єпископів згадав про одну з перших своїх папських аудієнцій, коли він прийняв Митрополита Йосифа Сліпого, єдиного небитого росіянами Греко-католицького єпископа, який уцілів із Гулагу завдяки втручання папи Івана XXIII. До речі, часто забувають, що під час інавгурації понтифікату 22 жовтня 1978 року Папа зробив подібний жест стосовно Кардинала-каторжника, як примаса Стефана Вишинського: коли, під час урочистості «гомагіум» (засвідчення відданості кардиналів новообраному Папі), Верховний архієпископ Львівський Йосиф Сліпий наблизився до папського престолу, Іван Павло II встав, щоб його сердечно обняти.

Історична правда про українців

Під час вищезгаданої аудієнції духовний провідник греко-католиків попросив Папу про послання до українського народу у зв'язку з початком підготовки до відзначення тисячоліття хрещення Київської Русі, що припадало на 1988 рік.

Іван Павло II охоче погодився. На Ясній Горі, не граючись у дипломатію, він зізнався своїм недавнім колегам із Головної ради Єпископату Польщі, що якби зі змістом послання ознайомилися ватиканські спеціалісти від теологічного діалогу, поставили би під сумнів багато формулювань. Так про своє послання до українців говорив його автор: «Сподіваюся, що українці відчувають себе доціненими, оскільки хтось сказав про них історичну правду. Церква не має права забирати в них історичну правду про них самих во ім'я єкуменізму. Так само кричущим питанням, як до Росії, так і Румунії є знищення уніятської церкви, адміністративне знищення (...). Воно, на жаль, відбулося в Румунії та Росії руками тамтешніх патріархів. Це соромно. Звичайно, ми не будемо ті злочини брутално викривати, проте треба шукати спосіб, щоб їм це сказати: Панове, ви це зробили. Це з християнської точки зору – злочин».

Якби тоді зміст цього виступу був оприлюднений, це мало би без сумніву прикри політичні наслідки для Римо-католицької церкви в Польщі та підпільної Греко-католицької церкви в Україні, привело б до посилення переслідувань. Москва на пробачила б тих слів Папі. Не кажучи про те, що католицько-православний діалог був би заморожений на довго.

Офіційно, зберігаючи обережність, Папа постійно нагадував світові про переслідування Греко-католицької церкви в Радянському союзі та сусідніх країнах, а також намагався надати розголосу заходам із відзначення тисячоліття хрещення Русі через публікацію декількох важливих документів, у тому числі міленійного послання *Magnum Baptismi Donum*. Святіший отець очолив ювілейні заходи в Римі в 1988 р., оскільки через політичні причини вони не могли відбутися в Києві. Брали в них участь греко-католицькі єпископи лише з української діаспори в Європі та обох Америках.

Разом з настанням «перебудови» Іван Павло II направив листа Махайлу Горбачову, у якому звертався з постулатом легалізації Греко-католицької церкви у Радянському Союзі. Дане звернення радянському керівництву, під час московських заходів з нагоди тисячоліття хрещення Русі 13 червня 1988 року, передав Державний секретар Ватикану кардинал Агостіно Касаролі. Паралельно в Україні відбулася активізація духовенства та вірян підпільної

Греко-католицької церкви. Питання греко-католиків піднімалося також під час історичної аудієнції Михайла Горбачова в Івана Павла II, що мала місце 1 грудня 1989 року. Її результатом було звернення Ради у справах релігій при уряді СРСР до керівництва Української РСР, у якому наказувалося реєструвати греко-католицькі спільноти на таких же засадах, як інші християнські церкви. Греко-католики, 43 роки після ганебного львівського синоду, вийшли з підпілля. У січні 1991 року Іван Павло II відновив структури цієї церкви в Україні. Як стверджує видатний дослідник східноєвропейської проблематики д-р Анджей Граєвський: «Мобілізація вірян навколо легалізації Греко-католицької церкви стала одним із елементів творення незалежної громадської думки та формування української національної свідомості».

Союзник у пошуках ідентичності

З 23 по 27 червня 2001 року Іван Павло II відвідав Україну з довго-очікуваним паломництвом. Це викликало безпардонні протести з боку Православної церкви Московського Патріархату та фактично таким чином Іван Павло II заклав собі дорогу до Росії.

Візит Папи мав одначе надзвичайне значення для українців. Папа, як ніхто до цього, відкрив перед жахливо травмованим українським суспільством славне минуле, показав історичну тяглість з часів хрещення Київської Русі у воді Дніпра в 988 році. Слід усвідомити, що Москва тоді була зовсім незначним поселенням.

Процес пошуку власної ідентичності був для українського суспільства дуже важким, бо протягом століть вона була постійно під загрозою. Ланцюг нещасних подій почався з віддання України Богданом Хмельницьким під протекторат російського царя Олексія I Михайловича. Гетьман не знав того, що через багато років усвідомили Адам Міцкевич та його земляки: «я знаю, що таке воля з ласки московита» (Діди, ч. 3). Від Переяславської угоди (1654 р.) Україна перейшла під домінування Росії та почалася її русифікація. У 19 ст. відбувся розвиток національної самосвідомості, але невдовзі наступили трагічні події, про які зі співчуттям говорив Іван Павло II під час паломництва: «Ваші найстаріші земляки згадують з ностальгією

час, коли Україна була незалежною. Після цього досить короткого періоду прийшли жахливі роки радянської диктатури та жорстокий Голодомор на початку тридцятих років, коли Ваша країна, «житниця Європи», не була в змозі нагодувати своїх синів та доньок, мільйони яких померли. Хіба ж можна забути про мільйони Ваших співгромадян, що загинули в 1941-1945 рр. у боротьбі проти нацистських загарбників? На жаль, звільнення від нацизму не означало звільнення від комуністичного режиму, який і надалі топтав найбільш основні права людини, депортуючи беззахисних громадян, кидаючи у в'язниці дисидентів, переслідуючи вірян, пробуваючи стерти зі свідомості народу поняття волі та незалежності» (промова до інтелектуалів, Київ, 23 червня 2001 року).

„Ми любимо Папу”

Паломництво відбулося в час, коли українці ще лікували рани після злочинів радянського тоталітаризму. Суспільству, яке зазнало політичних, конфесійних та соціальних поділів, він нагадав про цінну спадщину, започатковану хрещенням Київської Русі. Звертаючись до присутніх українською мовою, він посилався на багате, але важке минуле України, її традиції та культуру, наспівував українські народні пісні.

Іван Павло II був глибоко впевнений в політичній та релігійній ролі України, як містка єднання між Сходом та Заходом. Був переконаний, що Європа має дихати «двома легенями» - східного та західного християнства.

Багато говорив про красу «великого Києва». Нагадав, що це місто, яке нині по-варварськи обстрілюють росіяни, було з 10 ст. колискою християнства слов'ян.

На початку паломництва він послався на візію св. Апостола Андрія, покровителя слов'янських народів, що передбачив славу Києва. «Однак візія апостола не стосується лишень Вашої минувшини, але кидає також світло на майбутнє країни. Очима душі бачу, неначе нове світло, що опромінює Вашу благословенну землю» - казав Іван Павло II.

Клімат візиту влучно передавали слова, які скандував натовп «Ми любимо Папу!», «Папа Вас любить» - відповідав Іван Павло II.

У коментарях після завершення паломництва підкреслювали, що Папа допоміг українцям заново відкрити свою ідентичність. Нагадав їм надзвичайне минуле, цитував великих синів українського народу, таких як Тарас Шевченко, філософ Григорій Сковорода, чи православний митрополит Петро Могила, засновник Київської Академії – «світочу гуманістичної та християнської культури». «Маєте за собою прекрасну історію!» - говорив Папа українським інтелектуалам у Києві.

Видатний український публіцист, проф. Богдан Осадчук, надзвичайно вдало передав настрої своїх співвітчизників після візиту Івана Павла II: «Папа нечувано результативно нагадав українцям про їхню національну ідентичність, історичну тяглість, повернув пам'ять, – жоден з українських політиків і жоден з отців Церкви, неважливо, якого віросповідання, не зміг продемонструвати подібного дива, якщо йдеться про висвітлення історії так, щоб вона була цілком зрозумілою кожному українцеві. Папа відкрив українцям те, що наповнює їх гордістю».

Дивовижна актуальність папського послання

У Львові 27 червня 2001 року Папа нагадав українцям, що саме в родючому ґрунті їхніх традицій росте коріння їхнього майбутнього. Процитував тоді слова Тараса Шевченка «В своїй хаті своя правда, і сила, і воля». Нині, коли українці, викликаючи захоплення всього світу, героїчно обороняють свою волю від варварського російського агресора, бачимо наскільки пророчою була ця цитата українського національного поета, яку навів Папа.

Після відродження незалежності України Іван Павло II підтримав її стремління до членства в Європейському Союзі. До останніх хвилин його життя Україна була присутня в його серці та думках. Він цікавився перебігом Помаранчевої революції 2004 року, своїх гостей – греко-католицьких священників з України питав «Хто такий цей Ющенко?».

Не бракувало думок видатних українських ієрархів та інтелектуалів, які вбачали вплив паломництва Івана Павла II на підсилення української національної свідомості та пробудження проєвропейських прагнень, що знайшли своє втілення в Помаранчевій революції. Покійний кардинал Любомир Гузар, глава Української Греко-католицької церкви, сказав в інтерв'ю КАІ (Католицькому інформаційному агентству): «Папа говорив нам тоді про гідність людини, моральність, справедливість, любов до Батьківщини та мирне співжиття всіх релігійних, національних та суспільних спільнот. Сьогодні в Україні говоримо про те саме, але тонка різниця така, що самі можемо про це казати прямо». На думку проф. Мирослава Мариновича з Українського Католицького Університету у Львові: «На Майдані зійшло насіння християнської правди, яке Папа так щедро сів за життя».

Неповний рік до смерті, 7 травня 2004 року, Іван Павло II, у зверенні до нового Посла України при Святому Престолі Григорія Хоружого, чітко наголосив на тому, що його батьківщина сформувалася завдяки християнству. «Відколи понад тисячу років тому на берегах Дніпра вода хрещення долучила населення України до великої сім'ї Христових учнів, ця земля значно розвинула свою культурну та духовну самобутність. Євангеліє сформувало життя, культуру та інституції, і тому тепер Україна має вивчати, берегти й поширювати свою християнську спадщину, яка окреслює ідентичність народу, глибину якого не змогла знищити навіть згубна комуністична диктатура».

У приватних розмовах досить часто постає питання, якби Іван Павло II жив сьогодні, чи відвідав би Україну? Можливо так, беручи до уваги, що не вагався відвідувати найбільш гарячі точки світу, напр. Близький Схід, а в 1994 році, під час Югославської війни, мав намір відвідати Сараєво. Відмовився після того, як командувач сил НАТО в Сараєві заявив, що не зміг би гарантувати безпеку вірян.

На інше питання, що сьогодні сказав би українцям Іван Павло II, відповісти легше. Міг би повторити слова, скеровані до української молоді: «Воля вимоглива та, у певному сенсі, коштує більше ніж неволя!». Можливо, що знову пролунали б слова, сказані Папою у Львові наприкінці паломництва: «Дякую Тобі Україно, що обороняла Європу в незломній та героїчній боротьбі проти загарбників».